

מנאראת: מרכז ון ליר ליחסי יהודים-ערבים

מרכז מנאראת הוקם במכון ון ליר בירושלים בשנת 2015 מתוך הכרה בחשיבות הרבה של קידום פרויקטים בתחומי החברה והתרבות הערבית ויחסי יהודים-ערבים. **מנאראת**, "מגדלורים" בערבית, מבקש להאיר סוגיות הנוגעות למעמד ולזכויותיהם של הפלסטינים אזרחי ישראל, להשפעת הסכסוך הישראלי-ערבי המתמשך על החברה היהודית והערבית ולמקומה של ישראל במזרח התיכון – כל זאת מנקודת מבט מחקרית וביקורתית. בפעילויותיו המרכז מבקש לא רק להתמודד עם האתגרים העומדים בפני החברה הישראלית והפלסטינית, אלא גם לגבש ערכים ועקרונות שיוכלו לקדם הבנה, חיים משותפים, כבוד הדדי, פיוס, צדק ושלום. מטרת המרכז היא אפוא לטפח שיתופי פעולה בין ארגונים יהודיים וארגונים ערביים, כמו גם לעודד מחקר שמשותפים בו חוקרים יהודים וערבים כאחד.

להשגת מטרות אלו המרכז פועל בשלושה תחומי פעילות עיקריים. התחום הראשון הוא **פעילות הקשורה לשפה הערבית**. נקודת המוצא היא שהשפה משקפת יחסים חברתיים ופוליטיים, ועל כן באמצעות הפרויקטים המתמקדים בשפה – במעמד השפה הערבית בישראל, בחיזוק נוכחותה של הערבית במרחב הציבורי ובתרגומו והפצתו של ידע חדש מערבית לעברית – אנו מקדמים ערכים ותובנות הנוגעים ליחסי יהודים-ערבים בכלל, ולשסע היהודי-ערבי בישראל בפרט.

התחום השני הוא **פעילות מקומית** הנוגעת בעצבים הרגישים ביותר של החברה הישראלית בתקופה הנוכחית, לרבות היחלשות עקרונות דמוקרטיים וליברליים, חוסר סובלנות והתחזקות הגזענות. בתחום זה קיימים פרויקטים לקידום דיון ציבורי נרחב בסוגיות עכשוויות הנוגעות ליחסי יהודים-ערבים בישראל, כמו גם דיונים מקצועיים סגורים בשאלות הנוגעות למתח בין הלאומים בישראל. בפעילויות אלו אנו מבקשים לקדם חשיבה שמחוץ לקופסה תוך עמידה על חשיבותם של עקרונות השלום והשוויון.

התחום השלישי הוא **פעילות אזורית** שנועדה להתמודד עם היחסים העיוניים המתקיימים כיום, כמעט באופן מוחלט, בין החברה הישראלית לבין מדינות וחברות במזרח התיכון. מטרת הפרויקטים בתחום זה היא לקדם ידע אחר בחברה הישראלית – ידע תרבותי, חברתי, פוליטי ואנושי – על האזור שבו שוכנת ישראל – המזרח התיכון הערבי. כמו כן, בפרויקטים המתקיימים בתחום זה יש ניסיון לפתח חשיבה

אמיצה ורעננה אשר תציג באור חדש סוגיות מרכזיות בסכסוך המתמשך באזור, תוך ניסיון לשרטט אפשרות לקיום עתידי של יחסי שכנות באזור ולדרך מוצא מהקיפאון המתמשך.

מנהל המרכז, [ד"ר יונתן מנדל](#), קיבל את תואר הדוקטור שלו מן המחלקה ללימודי המזרח התיכון באוניברסיטת קיימברידג'. בעבודה זו הוא עסק במעמדם ומקומם של לימודי השפה הערבית בישראל. מנדל הוא כיום עמית מחקר במרכז ללימודי המזרח התיכון באוניברסיטת קיימברידג' וחוקר במרכז פרנץ רונצווייג באוניברסיטה העברית בירושלים. הגב' [חנאן סעדי](#), ילידת העיר עכו ובוגרת האוניברסיטה העברית בירושלים, שותפה בניהול המרכז ומשמשת כרכזת הפרויקטים שלו. לחנאן ניסיון עשיר בעבודה במכון בפרויקטים בתחום החברה האזרחית בישראל בכלל, ובנוגע לפלסטינים אזרחי ישראל בפרט.

להלן תיאור כללי בלבד של הפרויקטים במרכז **מנאראת**. לפרטים נוספים על הפרויקטים ולאפשרויות תמיכה בפרויקט ספציפי וכן לקבלת עדכונים, יש לפנות בדוא"ל ל [יונתן מנדל](#) או [לחנאן סעדי](#).

1. [תכנון ובנייה במזרח ירושלים](#) / ד"ר מאיר מרגלית (לשעבר סגן ראש עיריית ירושלים ומחזיק תיק מזרח העיר) ורמי נסראללה (מנהל מרכז IPCC – המרכז הבינלאומי לשלום ושיתוף פעולה).

קבוצת המחקר מורכבת מאנשי אקדמיה מתחומי המשפט, התכנון והסוציולוגיה, וממומחים העוסקים בחקר העיר ירושלים. קבוצה ייחודית זו, המשלבת בין אנשי מקצוע ישראליים ופלסטינים, מתמקדת בתחום התכנון והבנייה במזרח ירושלים, ובאפליה נגד תושבי מזרח העיר. חברי הקבוצה מבקשים להציע תוכנית אלטרנטיבית שמטרתה להביא לשינוי בהתייחסות של מוסדות התכנון העירוני לסוגיות תכנון ובנייה וכן המלצות הנוגעות לחקיקה, לתקנות, לפרשנות לחוק הקיים ועוד.

2. [העדה הדרוזית: שייכות, זהות ואתגרים לעתיד](#) / ד"ר רבאח חלבי (החוג לחינוך, האוניברסיטה העברית בירושלים, ומחבר הספר "אזרחים שווי חובות")

הקבוצה דנה בחקר הזהות האתנית והתרבותית של הדרוזים בישראל. כל משתתפי הדיונים הם אינטלקטואלים דרוזים – נשים וגברים מהחברה האזרחית, מהאקדמיה ופעילים בתחום החברתי-תרבותי. נושא הדיונים הוא האופי של היחסים בין בני העדה הדרוזית לבין הערבים בישראל מחד גיסא, ובין בני העדה הדרוזית למדינה מאידך גיסא. הקבוצה מקיימת את מפגשיה בכפרים הדרוזיים בגליל, ומפגש הסיכום יתקיים באוניברסיטת חיפה, במרכז הערבי-יהודי. הקבוצה תפרסם את מסקנות דיוניה במסמך מסכם שירכז את השינויים שהתחוללו לאחרונה בקרב בני העדה הדרוזית בישראל.

3. [הערבית בישראל: שפה, כוח, שיח](#) / מרזוק אלחלבי (סופר, משורר ועיתונאי)

בקבוצה משתתפים חוקרים מתחומי דעת מגוונים ומגישות מחקר שונות. חברי הקבוצה דנים בסוגיות הקשורות להוראת השפה הערבית בישראל, למעמדה ולמקומה בקרב האזרחים היהודים והפלסטינים, ובסוגיות פוליטיות, פדגוגיות וחברתיות הנוגעות לשפה הערבית. בדיוני הקבוצה קושרים המשתתפים בין מעמדה ומקומה של השפה הערבית בחברה בישראל לבין מעמדם ומקומם של הפלסטינים בישראל.

4. [ישראל שוויונית? מדיבורים לאסטרטגיה](#) / בשיתוף עם Oxford Research Group

הקבוצה מורכבת מגברים ונשים בעלי השפעה והיסטוריה של עשייה, המגיעים מקבוצות חברתיות שונות. הקבוצה דנה בשאלת השוויון ואי-השוויון בישראל מנקודות מבט מגוונות – אי-שוויון בין יהודים לערבים, הזהות המזרחית בישראל, החברה החרדית מול החברה החילונית, מרכז מול פריפריה, ועוד – כדי לגבש אסטרטגיות פעולה המאפשרות לנתח את המצב בצורה ביקורתית יותר ובכך להוביל את ישראל לשוויוניות רבה יותר.

5. [קידום השפה הערבית במרחב האקדמי בישראל](#) / בשיתוף עם מרכז דיראסאת למשפט

ומדיניות ועם עמותת סיכוי לקידום שוויון אזרחי, ובמימון משלחת האיחוד האירופי בישראל

על רקע הכרסום במעמדה של השפה הערבית בישראל, שהיא להלכה בלבד שפה רשמית בישראל, הוקם פרויקט זה המתמקד בקידום השפה הערבית במרחב האקדמי בישראל. הפרויקט שם לו למטרה לבסס ולחזק את מעמדה ואת מקומה של הערבית בישראל, ובדרך זו לקדם חברה דמוקרטית, סובלנית ופלורליסטית יותר. השותפים לפרויקט בחרו לשם כך במרחב האקדמי – מרחב ציבורי המשותף ליהודים ולערבים – ובמהלך 2015, לראשונה בהיסטוריה האקדמית של ישראל, יתקיימו בארבעה מוסדות אקדמיים (אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, אוניברסיטת תל-אביב, אוניברסיטת חיפה והאוניברסיטה העברית בירושלים) כנסים וקורסים בשפה הערבית.

6. [אופק לתקשורת הערבית](#) / בשיתוף עם מרכז אעלאם – המרכז הערבי לחירות המדיה

אף שישראל שוכנת בלב המזרח התיכון, כשהעיתונות הישראלית מבקשת לסקר את הנעשה במדינות ערב היא מסתפקת בדרך כלל בפרשנות ישראלית לאירועים חדשותיים ובציטוטים מכותרות העיתונים הערביים. פרויקט "אופק לתקשורת הערבית" הוא פרויקט המשותף למכון ון ליר בירושלים ולמרכז אעלאם, ובמסגרתו מתפרסמות כתבות דעה של אינטלקטואלים ערבים מן השורה הראשונה שפורסמו בעיתונים המובילים בערבית (בעיקר אל-חיאת, אל-קודס אל-ערבי, אל-שרק אל-אווסט, אל-דוסתור, אל-איאם ואל-נהאר), ואלה מתפרסמות בתרגום לעברית בעמוד הדעות של עיתון "ידיעות אחרונות". מטרת הפרויקט היא אפוא לפתוח צוהר בעיתונות העברית הפופולרית לכתבות דעה, מחשבה ופולמוס מערבית, ולתת את הבמה לכותבים הערבים עצמם בלא תיווך פרשני.

7. מנבך ון ליר / במת ון ליר – מגזין אלקטרוני ליחסי יהודים ופלסטינים בישראל

"מנבך ון ליר" (منبر فان لير) הוא עלון אלקטרוני המוקדש ליחסי יהודים ופלסטינים בישראל. העלון יוצא שלוש פעמים בשנה ומשמש במה (מנבך בערבית) לדיון ביקורתי בשאלות חברתיות ופוליטיות, מתוך התמקדות בסוגיות הנוגעות למיעוט הפלסטיני בישראל. כל גיליון מתמקד בנושא עיקרי ומביא אל קוראיו, בעברית ובערבית, מאמרים של חוקרות וחוקרים מובילים בתחום. הגיליון הבא יעסוק באמנות פלסטינית בישראל.

8. תרגום ספרות ערבית לעברית: פורום המתרגמים ערבית-עברית / פרופ' יהודה שנהב (אוניברסיטת תל-אביב) ומייסלון דלאשה (מכון ון ליר בירושלים)

פרויקט זה פועל לקידום תרגומים מהספרות הערבית לעברית והפיכתם לנגישים עבור הקורא הישראלי. הפרויקט שואף לסמן מציאות חברתית-פוליטית אחרת תוך התגברות על מכשול השפה ועל היחלשותם ואף היעלמותם של הקשרים שבין יהודים לערבים באזורנו. הפרויקט מבקש להתמודד עם המציאות הישראלית העגומה, שבה רק 2% מהיהודים ילידי הארץ הם בעלי ידע בערבית ברמה המאפשרת קריאת ספרות. מצב זה עגום שבעתיים אם מביאים בחשבון שישראל נמצאת במרכז המזרח התיכון, שהשפה הערבית היא שפה רשמית בה, שהשפה הערבית היא שפת האם של כחמישית מאזרחיה ושפת המורשת של חלק נכבד מתושביה היהודים.

כדי לעמוד במשימה זו הוקם במכון ון ליר בירושלים "פורום המתרגמים ערבית-עברית". בפורום זה נקבצו יותר מ-25 מתרגמים וחוקרי תרגום מהמובילים בישראל – יהודים וערבים. הפרויקט יצא לדרך בתחילת שנת 2016 ושאיפתנו היא כי במהלך שלוש השנים הראשונות יתורגמו מערבית לעברית כ-12 ספרים (ארבעה ספרים בכל שנה) שנכתבו ברחבי המזרח התיכון: ספרות פלסטינית, מצרית, סורית,

לבנונית ועיראקית. מטרתנו היא לאפשר לקורא הישראלי להתוודע לקולות, לרעיונות ולחיים הנעדרים לחלוטין מהשיח הספרותי, החברתי והפוליטי בישראל.

9. קידום ערכים דמוקרטיים וליברליים בקרב בני נוער בירושלים: פרויקט משותף עם המוזיאון לאמנות האסלאם ומדרשת אדם לדמוקרטיה

במסגרת הפרויקט תלמידי תיכון מירושלים, מבתי ספר יהודיים וערביים, חילוניים ודתיים, מגיעים ליום עיון במכון ון ליר בירושלים, ולאחריו סיור במוזיאון האסלאם וסדנאות במקום. נושאי ימי העיון משתנים, אולם הם עוסקים באופן כללי בקידום ערכים דמוקרטיים וליברליים בקרב בני נוער בירושלים. בכל יום ניתנת הרצאה במכון ון ליר בירושלים ע"י אחד מהחוקרים במכון. עד עתה ניתנו בין השאר הרצאות ע"י [פרופ' יצחק גל-נור](#) על מהות הדמוקרטיה ועל ניסיונות לכרסם בדמוקרטיה הישראלית, [פרופ' רות גביון](#) וד"ר [בשיר בשיר](#) – על יחסי יהודים-ערבים בארץ לאור חזון מגילת העצמאות, ד"ר יובל עברי וד"ר [אלמוג בהר](#) – על תרבות ישראלית וייצוג שוויוני והולם למוסיקה ולתרבות המזרחיות, [פרופ' עזיז חידר](#) – על שיח הדמוקרטיה בישראל, ועוד. באמצעות ימי עיון אלו, שבכל אחד מהם משתתפים כ-150 תלמידי תיכון, המכון מקדם את הערכים הללו, תוך קיומו של שיח אינטלקטואלי ומעמיק בקרב בני נוער הנמצאים על סף סיום לימודיהם בבית הספר.

10. אירועים פתוחים לקהל: כנסים והרצאות בנושאים הנוגעים ליחסי יהודים-ערבים

המרכז מייחס חשיבות רבה לקידום אירועים שיש בהם דיון וניתוח של המציאות החברתית והפוליטית המשתנה במזרח התיכון, וכן עיסוק בסוגיות הנוגעות לסדר היום החברתי והפוליטי בישראל. בתפקידיו הקודמים במכון יזם יונתן מנדל מספר רב של כנסים שעסקו בנושאים אלו, ובהם החברה המצרית לאחר המהפכה, המחאות בסוריה והשתקפותן ביצירות תרבות סוריות, הקולנוע באיראן ותפקידיו החברתיים, וביחסי יהודים-ערבים בישראל: אירועים שעסקו במחאה של האוכלוסייה הבדואית בכפרים הבלתי-מוכרים בנגב, בהתגברות העלייה היהודית להר הבית והשלכותיה על יחסי יהודים-ערבים, ברשת הכבישים המחברת בין ההתנחלויות לגדה המערבית לשכונות בירושלים, ועוד. מרכז **מנאראת** מבקש לשמש אכסניה לאירועים מעין אלו בשנים הבאות ולקדם דיון מגוון, רענן וביקורתי בסוגיות חשובות אלו.